

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

**HALKLA İLİŞKİLER VE ORGANİZASYON
HİZMETLERİ**

**İÇERİĞİNE GÖRE SORULAR
342PR00041**

Ankara, 2012

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ÖLÇEK VE ÖLÇEKLEME SORU TİPİ	3
1.1. Tanımı	3
1.2. Derecelendirme (Ölçekleme) Soru Tipi	5
1.2.1. Bogardus Tutum Ölçeği (Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeği)	5
1.2.2. Thurstone Tutum Ölçeği	6
1.2.3. Likert Tutum Ölçeği	9
1.2.4. Guttman (Hiyararşik - Scalogram) Ölçeği	12
1.3. Ölçekleme Türleri	13
1.3.1. Üçlü Ölçek	13
1.3.2. Dörtlü Ölçek	14
UYGULAMA FAALİYETİ	17
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	18
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	19
2. NİTELİĞİNE GÖRE SORULAR	19
2.1. Olgusal Soru Tipi	19
2.2. Yargısal Soru Tipi (Görüş, Tutum ve Davranışlarla İlgili Soru Tipi)	21
2.3. Anketin (Anketin) Hazırlanması	21
2.3.1. Soruların Dili ile İlgili Özellikler	21
2.3.2. Soruların Sırası ile İlgili Özellikler	22
2.3.3. Soruların İçeriği ile İlgili Özellikler	23
2.3.4. Soruların Sayısı ile İlgili Özellikler	23
2.3.5. Soruları Yazım Biçimi ile İlgili Özellikler	24
2.4. Anketin Uygulanması	25
2.4.1. Anketin Denek Tarafından Doldurulması	25
2.4.2. Posta ile Anket Uygulanması	25
2.4.3. Anketin Soran (Anketör) Tarafından Doldurulması	28
2.4.4. Telefon Tekniği	30
2.4.5. İnternet Tekniği	31
UYGULAMA FAALİYETİ	32
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	33
MODÜL DEĞERLENDİRME	34
CEVAP ANAHTARLARI	36
KAYNAKÇA	37

AÇIKLAMALAR

KOD	342PR00041
ALAN	Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri
DAL/MESLEK	Kamuoyu Araştırmacılığı
MODÜLÜN ADI	İçeriğine Göre Sorular
MODÜLÜN TANIMI	Öğrenciye, verilen konunun içeriğine uygun sorular hazırlayabilme hakkında bilgi kazandıran öğretim materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	Biçimine göre sorular modülünü almış olmak
YETERLİK	İçeriğine göre soru hazırlamak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç: Bu modülle, verilen konunun içeriğine uygun sorular hazırlayabileceksiniz. Amaçlar: <ol style="list-style-type: none">1. Ölçek çeşitlerini uygulayabileceksiniz.2. Niteliğine göre sorular yazabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	ORTAM: Sınıf, işletme, bilgi teknolojileri ortamı, atölye ortamı, süreli ve süresiz yayınlar gibi kendi kendine ve grupla çalışabileceğiniz tüm ortamlar. DONANIM: Bilgisayar donanımlı atölye, projeksiyon, internet, süreli ve süresiz yayınlar, ansiklopediler
ÖLÇME VE DEĞERLERDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçlarıyla kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamalarıyla kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Günümüz bilimsel çalışmalarında veya ticari amaca yönelik diğer araştırma çalışmalarında sık olarak kullanılan bir yöntem olarak anket tekniğini görmekteyiz.

Sosyal bilimler başta olmak üzere, birçok bilim disiplini içinde yer alan araştırma ve çalışmalar için anket veri toplama tekniği büyük önem taşımaktadır.

Pazarlama faaliyetlerinin günümüzün dünyasında firmalar için büyük önem taşıması, hatta üretim kararlarının bile satılması mümkün ürünlere göre yeniden düzenlenmesi fikri modern işletmecilik yaklaşımının bir gereği olmuştur.

Modern pazarlama yaklaşımı, ürettiğini sat yönteminden satacağını üret yöntemine doğru bir gelişim gösterdiğinden ne satılabileceğinin belirlenmesi için anket yoluyla bilgi toplanması çok önemli hale gelmiştir.

İşletmelerin potansiyel müşterilerin davranışları ve tercihleri hakkında bilgi sahibi olabilmeleri, gelir durumlarına ilişkin veri toplayabilmeleri veya sattıkları bir mal ve hizmetin müşteri memnuniyeti derecesini ölçebilmeleri amacıyla en çok başvurdukları bilgi toplama yöntemlerinden birisidir.

Anket yöntemi sadece bir veri toplama tekniğidir. Diğer veri toplama teknikleriyle beraber değerlendirilmesi gerekir. Gerektiğinde diğer yöntemlerden de yararlanmak, yapılacak çalışmanın türü ve amacı ne ise ona uygun teknikleri kullanmak amaca daha doğru, çabuk ve kesin olarak ulaşılmasını sağlar.

Sağlıklı verilerin toplanması soruların doğru hazırlanması, doğru uygulanması ve doğru değerlendirilmesiyle mümkündür.

İşte bu modülle, sorularda kullanılan ölçek türlerini, yargısal ve olgusal soruları, sorular hazırlanırken dikkat edilmesi gereken noktaları ve soruların uygulanma yöntemlerini öğreneceksiniz. Böylece bir kamuoyu araştırmacısının bilmesi gereken ön önemli konulardan biri olan soru hazırlama becerisini kazanmış olacaksınız. Gerekli uygulamaları da yaptığımız takdirde gerekli donanıma sahip olacaksınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Ölçek çeşitlerini uygulayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Kamuoyu araştırmalarında kullanılan anket örneklerini bularak inceleyiniz. Bulduğunuz sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. ÖLÇEK VE ÖLÇEKLEME SORU TİPİ

1.1. Tanımı

Herhangi bir ölçüm için belirlenen orana ölçek denir. En genel anlamda ölçme, “nesne ve olaylara, bazı kurallara uygun olarak sayılar vermektir”. Ancak bu sayılar o nesnelere bütün olarak değil, bazı özellikler bakımından temsil etmektedir. Bu nedenle kamuoyu araştırmalarında kullanılan anketlerde ölçek seçimi önemli bir konudur. Seçilen ölçeğin hem cevaplayıcının cevap verebilmesini hem de sonradan yapılacak analizleri kolaylaştırması gerekir.

Tutum ölçeği, genel bir deyişle tutumları ölçmeye yarayan bir ölçme aracıdır. Tutumlar, doğrudan gözlenemeyen değişkenler ya da faktörlerdir; bireyin tutumları, ilke olarak davranışlarına da yansır ve özellikle de dil vasıtasıyla ifade edilirler. Bu nedenle sosyal psikologlar geçerli ve güvenilir ölçme araçları geliştirmeye çalışmışlardır. Bu ölçekler yapı ve şekil bakımından birbirinden farklı olur. Bunun yanında aynı bir davranış eğilimiyle ilişkili kanaatler belirten ve aralarında mantıksal bir bağ bulunan ifadeler ya da önermeler şeklinde görünürler.

Tutum ölçeği, cevapları ölçülen tutum bakımından belirli bir örnekleme gruplandırılmaya yarayan bir soru veya görüş seti olarak tanımlanabilir. Tutum ölçekleri, teknik açıdan az sayıda birkaç türe ayrılırlar: Thurstone Ölçekleri, Likert Ölçeği, Bogardus Ölçeği, Anlam Ölçekleri gibi.

Bireylerin bir konudaki görüş, düşünce ya da tutumlarını belirlemeye yarayan ölçü araçlarına tutum ölçeği denmektedir. Bir tutum ölçeği, hedeflenen konudaki olumlu ve olumsuz görüş, düşünce ya da tutumları yansıtan bir dizi maddeden oluşmaktadır. Örneğin; özürülü çocukların normal eğitim ortamlarında eğitilmeleri konusunda ilgili bir tutum ölçeğinde yer alabilecek maddelerden birkaçı şöyle olabilir:

- Normal sınıfta eğitim gören bir özürülü öğrenci, sınıf öğretmenin çok zamanını alır.

- Özürlü öğrenci, normal sınıftaki eğitim düzenini aksatır. Tutum ölçeklerinde, bireylerin, her bir maddeyle ilgili yanıtlarını, standart bir anahtar çerçevesinde belirtmeleri istenir.

<i>Tutumun Üç Bileşenine Yönelik Ölçüm Teknikleri</i>					
Bileşenler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
<p>Bilişsel Bileşen <i>Bilinenler ve İnanılanlar</i></p> <p>X süpermarket zincirinde ürün yelpazesi geniştir.</p> <p>Diğer zincirlerin fiyatları daha ekonomik.</p> <p>X süpermarket zincirinde park alanı çok geniştir.</p>					
<p>Duyusal Bileşen <i>Duygular</i></p> <p>X süpermarket zincirinin reklamları beni güldürüyor..</p> <p>X süpermarket zincirinden memnunum, beni hiçbir zaman düş kırıklığına uğratmadı.</p> <p>X süpermarket zincirinden alışveriş yapmak beni rahatlatıyor.</p>					
<p>Davranışsal Bileşen <i>Eylemler</i></p> <p>Alışverişlerimin çoğunu X süpermarket zincirinden yaparım.</p> <p>X süpermarket zincirini eş-dostuma da önerdim ve öneririm.</p> <p>Zaman zaman başka süpermarket zincirlerinden de alışveriş yaparım.</p>					

Resim 1.1: Tutum ölçeği örneği

Tutum ölçeklerinde, bireylerin, her bir maddeyle ilgili yanıtlarını, standart bir anahtar çerçevesinde belirtmeleri istenir. Örneğin:

- Tümüyle katılıyorum.
- Biraz katılıyorum.
- Kararsızım.
- Pek katılmıyorum.
- Hiç katılmıyorum.

Ya da;

- Tümüyle yanlış.
- Biraz yanlış.
- Biraz doğru.
- Çok doğru.

Tutum ölçeklerinde, yapı geçerliğiyle ölçme-tekrar ölçme güvenilirliği ve madde güvenilirliği analizi sonuçları önemlidir.

1.2. Derecelendirme (Ölçekleme) Soru Tipi

Bu soru tipi, Biçimine Göre Sorular Modülü'nde öğrendiğiniz biçimsel olarak çok şıklı kapalı soru tipiyle aynıdır. Aradaki fark; buradaki şıkların derecelendirilmiş veya değerlendirilmiş olmasıdır. Bu soru türü hem olgusal, hem yargısal soru türlerinde uygulanmakla birlikte, daha çok görüş, tutum ve davranışıyla ilgili olarak hazırlanan sorularda kullanılır. Bu soru türünde birbirinden az farklarla ayrılan değişik tipler vardır. Bunlar, bu konuda araştırma yaparak farklı ölçekleme türlerini bulan toplumbilimcilerin adlarıyla anılmaktadır.

1.2.1. Bogardus Tutum Ölçeği (Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeği)

İlk tutum ölçme tekniğidir. 1925 yılında insanların, diğer ırklar, dinler ve sınıflardan olan kişilerle ilişkilerinin kabul veya red derecelerinin kıyaslanması amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin temel mantığına göre, “eğer sizinle aynı mahallede yaşamayı kabul ediyorsam, aynı zamanda aynı kentte, aynı ülkede yaşamayı da kabul ediyorum” demektir.

Bogardus ölçeğinin geliştirilmesi **Bogardus ölçeğinin geliştirilmesi**

Bu ölçek, herhangi bir grubun toplumsal bakımdan benimsenme derecesi ölçülmek üzere bir ön sınamadan geçirilmeden seçilmiş bazı maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin 1937 yılında düzeltilmiş halindeki maddeleri şu şekildedir:

- Evlenebilirim.
- Dost olabilirim.
- Aynı ofiste çalışabilirim.
- Komşum olabilir.
- Yalnızca konuşurum.
- Komşum olmasını istemem.
- Ülkemden çıkarılmalıdır.

Burada görüldüğü gibi, mantıken en olumlu maddeye “evet” cevabını veren kişi, diğer tüm olumlu maddelere de “evet”, olumsuz maddeler de “hayır” cevabını verecektir. Örneğin; bir kişi, bu gruptan biriyle evlenebileceği maddesine “evet” demişse, aynı zamanda onu yakın bir dost ya da komşusu olarak da kabul edecektir.

Bogardus toplumsal uzaklık ölçeğinin değerlendirilmesi

Toplumsal uzaklık ölçeği, uygulama ve planlama kolaylığı nedeniyle etnik tutumların ölçülmesinde kullanılan bir ölçektir. Bogardus ölçeği bir bireyin, bazı etnik gruplarla toplumsal bir uzaklık içinde bulunmasını, yani onlardan ayrı yaşama istemesini, o gruba ilişkin olumlu veya olumsuz tutumla aynı şey sayarak iki boyutu birlikte ölçmektedir. Bu durum, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Bogardus ölçeğinde bir başka sorun, ölçekte kullanılan maddelerin nesnel olmamasıdır. Ölçek maddeleri deneysel bir işlemle değil, sağduyusal ya da mantıksal bir işlemle saptanmıştır. Bir başka önemli sorun, ölçekte aşırı etnik duyguları dile getirecek maddelerin bulunmamasıdır. Örneğin; bir etnik gruba ilişkin olarak, onların işten çıkarılmasını istemektense, şiddet içeren olumsuz duygular besleyenlerin, bu ölçekle ölçülebilmesine olanak yoktur. Bu ölçek, ölçümler arasında yalnızca azlık çokluk ayrımı yapabilen bir sıralama ölçeğidir. Aynı ölçek çeşitli zamanlarda aynı deneklere uygulanmalıdır. (Tekrar test) Bu şekilde ölçeğin güvenilirliği artırılabilir.

Aşağıda amacı ustabaşı, ustalar ve işçilerin, atölye şeflerine yönelik tutumlarını ölçmek üzere geliştirilmiş Bogardus Toplumsal Uzaklık Ölçeğine bir örnek verilmiştir.

- Şef çok ideal bir yöneticidir. Onunla çalışmak gurur verir.
- Şefin bilgisine güvenirim ve ona itaat ederim.
- Şef kısa sürede müdür muavinliğine terfi edecek.
- Şefin daha üst kademeye terfi edeceğini sanmıyorum.
- Şef işletmede çalışma huzuru bırakmamaktadır.
- Şefin işten uzaklaştırılması hem örgüt hem de bizler için en uygun olanıdır.

Bu ölçekte 3. maddenin yalnızca toplumsal uzaklık olarak değerlendirilmesi zor görülmektedir. Cevaplayıcının toplumsal uzaklığın ötesinde başka etkenlerin sonucu olarak bir gözlemini içerebilir. Benzer yorum 4. madde için de yapılabilir.

Verilen örnekler, toplumsal uzaklık ölçeğinin iki ayrı tür tepkiyi birlikte dile getirdiğini göstermektedir. Bunlardan birincisi; bir bireyin belli bir objeye ilişki kurma istekliliği; ikincisi, söz konusu objeye aynışlaşma eğilimidir.

1.2.2. Thurstone Tutum Ölçeği

Amerikalı psikometrikçi L. L. Thurstone tarafından geliştirilen, her birisi eşit aralıklarla belirme yöntemine göre seçilen ve idam cezası, sansür, kürtaj vb. konularda en az 100 kişinin yargısına dayanılarak bir ölçek puanı verilen ifadelerden oluşan tutum belirleme ölçeğidir.

Derecelendirme ölçekleri arasında adını L.L. Thurstone'dan alan bir diğer ölçek, sosyal uzaklık ölçeğine yeni boyutlar getirmiştir. Thurstone 1929-31 yılları arasında yaptığı araştırmalarda, birbirini izleyen bir dizi öneriler hazırlamış ve önerileri bir uzmanlar grubuna uygulayarak derecelendirme yöntemini izlemiştir. Uzmanlar tarafından elenen ve sıraya konulan her bir öneriye geliştirilen eşit aralıklı ölçme uygulanmıştır. Thurstone ölçeğinde,

Bogardus ölçeğinin eksik olan "eşit aralıklar" durumu böylece giderilmiştir. Bu bakımdan, bu ölçeğe zaman zaman "Görünür Eşitlikteki Ara Yöntemi" de denilmiştir. Thurstone ölçeğine göre, bir toplumsal olguda süreklilik varsa ölçeklemeye uygundur. Ancak böyle bir yargısal olguda eşit aralıkları dikkate alarak ölçekleme gidilebilir. Bu ölçeklemede, her açıklama (şık) bir sonrakinden eşit aralıklarla uzaktadır. Burada önemli husus, toplumsal olgunun olumluyla en olumsuz arasında eşit olarak derecelendirmeye uygun olmasıdır.

Thurstone Aralıklı Ölçeği : Bireylerin ölçek üzerindeki yerlerini belirleyen ölçektir. Soruların cevap puanları eşit aralıklı ve ağırlıklıdır (C1=0.2, C2=5.4, C3=10.6 vb.). Her sorunun k sayıda seçeneği vardır. Bu seçeneklerin her birine 0 ile 11 arasında puan (tartı) verilir. Bu tartıların aralıklarının eşit olması gerekir. Cevaplayıcıdan bu seçeneklerden birisini seçmesi istenir. Bu seçeneğin ağırlığı cevaplayıcının puanı olarak alınır.

Thurstone ayırma ölçeği: Her sorunun 7 ardışık ağırlıklı seçeneği bulunur. Bu seçeneklerin ağırlıklı puanları 0-11 arasında eşit olarak değişecek biçimde sıralanır. Normal ya da Nötr cevabın puanı yaklaşık 5. 5-6 olacak şekilde ağırlıklar dizilir. Cevaplayıcı bu seçeneklerden en çok benimsediği iki seçeneği seçer bu seçeneklerin ortanca ağırlığı cevaplayıcının puanı olarak alınır. Bu puanlara göre cevaplayıcılar birbirlerinden ayrılırlar.

Thurstone ilk defa sosyal tutumların ölçülebileceğini ileri sürmüştür. Tek boyutlu ölçek geliştirmek için farklı teknikler bulmuştur. Bunlar içinde en yaygın olanlar:

- Çift karşılaştırmalar tekniği
- Eşit görünen aralıklar ölçeği tekniğidir.

Çift karşılaştırmalar tekniği

Bu teknikte deneklerden birbirine benzer ifadelerden her bir ifadeyi birbirleriyle karşılaştırarak iki ifadeden hangisinin tutum objesine yönelik daha olumlu ya da daha olumsuz olduğuna karar vermeleri istenir.

Çift karşılaştırmalar tekniğinin geliştirilme aşamaları

- Ölçülmek istenen tutum objesine ilişkin çok sayıda ifade oluşturulur ve çiftler halinde düzenlenir.
- Bu ifadeler olası karşılaştırma sayısı $C = (N(N-1))/2$ eşitliğiyle belirlenir.
- İfadelerin ölçek değerlerini belirlemek üzere bir hakemler kurulu oluşturulur. Bu hakemlerden her ifade çiftini okuyup karşılaştırması ve hangisini yeğlediğini belirtmesi istenir.
- Her ifadenin tüm ötekiler karşısında aldığı olumlu yargıların oranı hesaplanır. Her madde için bu oranlar toplandıktan sonra standart ölçek değerlerine dönüştürülür.
- Maddeler arasındaki mutlak ortalama fark hesaplanarak ölçek iç tutarlılık analizinden geçirilir.

Bu şekilde geliştirilen ölçek, tutumları ölçülecek bireylere verilerek her ifadeye katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenir. Cevaplayanların ölçek puanı verdikleri olumlu cevapların ortancası olarak hesaplanır.

Eşit görünen aralıklar tekniği

Thurstone din, ölüm cezası, doğum kontrolü vb. konulara yönelik tutumları ölçmek için araştırmalar yapmış ve bu tekniği geliştirmiştir. Bu ölçek, objelerin sıralı değerlendirmesini verir, ölçek üzerindeki iki ölçüm arasındaki uzaklığa ilişkin yargıya varmayı sağlar.

Thurstone tutum ölçeğinin geliştirilmesi

- Araştırmacı tarafından her çeşit görüşü belirten 100-150 kadar ifade oluşturulur.
- En az 30 kişiden oluşan hakemler grubu oluşturulur. Her hakemin tüm ifadeler hakkında değerlendirmesi alınır. Bunun için, en olumsuzdan en olumsuza ve genellikle 11 kümeden oluşan bir ölçek hazırlanır.
- Her ifadeye bir ölçek puanı verilir. Ölçek puanı ifadenin ölçek üzerindeki yerini gösterir ve her ifadeye hakemler grubunun verdiği ölçek konumunun ortancasıdır (medyan).
- Belirsiz ve konu dışı maddeleri iptal etmek için madde analizi yapılır.
- Ölçek değere belirlenmiş maddeler arasından seçme yapılır.
- Bu şekilde oluşturulan ölçek bireylere uygulanır. Ölçek, tutumları ölçülecek bireylere uygulanırken ölçek puanları belirtilmez ve maddeler rastgele dağınık bir sırayla yazılır. Ölçek üzerinde bireyler maddelere katılıp katılmadıklarını belirtirler. Bireylerin katıldıkları maddelerin ölçek puanlarının aritmetik ortalaması veya ortanca değeri hesaplanır. Böylece, ilgili tutum sürekliliği üzerinde bireyin yeri nicel olarak saptanmış olur.

Thurstone ölçeğinin değerlendirilmesi

Thurstone tipi ölçeklere çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir.

- Ölçeğin geliştirilmesi için gereken çabanın çok olması.
- Thurstone tipi ölçekleme tekniğinde ölçek değerlerinin hakem sayılan kişilerin yargılarına dayandırması.
- Hakemlere başvurmanın yarattığı ikinci sorun, ölçek puanlarını bu kişilerin toplumsal konum ve kültürlerinden etkilenme riskinin olmasıdır.
- Son ölçeğe alınacak maddelerin seçiminde izlenen yol bakımından da eleştirilmiştir. Aynı ya da yakın ölçek puanına ve belirsizlik katsayısına sahip maddeler arasından ölçeğe girecek maddeler arasından ölçeğe alınacakların seçme işleminde objektif bir ölçütün kullanılmadığı öne sürülmüştür.

1.2.3. Likert Tutum Ölçeği

1930'ların başında Likert tarafından ortaya atılan bir tutum ölçeğidir. Bu ölçek, Thurstone ölçeğine benzemekle birlikte, ondan kuruluş ve sonuçların değerlendirilmesi bakımından ayrılır. Likert ölçeğinin de temelinde her önerinin şıkları arasındaki sosyal uzaklık aralığı eşittir. Bu şıklar 5 sayısından başlayarak 4, 3, 2, 1 olarak numaralandırılır ve her bireyin her öneriye verdiği yanıtlardaki numaralar toplanır. Her bireyin önerilere verdiği toplam sayıyla, her öneriye verilen sayı arasında korelasyon hesapları yapılarak zayıf olan önermeler ayıklanır. Güçlü olan önermeler yorumlanır. Likert tipi ölçekleme, ölçekleme yöntemleri arasında en çok kullanılanı ve kuruluşu ve güvenilirliği açısından diğer ölçeklemelere göre daha kolay ve güvenilir olanıdır.

Likert, ilk ölçek çalışmasını 1929 ile 1931 yılları arasında üniversite öğrencileri üzerinde yapmıştır; bu ölçek enternasyonalizm, emperyalizm ve zencilerin sorunlarını konu almaktadır.

Tutum ölçeğinde enternasyonalizmle (uluslararasıılık) ilgili 24, emperyalizmle (yayılmacılık) ilgili 15 ve zenci sorunuyla ilgili 12 olmak üzere toplam 51 tutum ifadesi yer almaktadır. Ölçek toplamalı sıralama tekniği'yle hazırlanmıştır. Likert'in tutum ölçeğinde yer alan tutum ifadeleri, 'tamamen katılıyorum', 'katılıyorum', 'kararsızım', 'karşıyım', 'tamamen karşıyım' derecelerinden oluşan 5 basamaklı bir ölçeğe göre cevaplandırılmaktadır. Tutumun şiddeti, uçlara doğru gittikçe olumlu veya olumsuz yönde artmaktadır.

Ölçeğin hazırlanmasında, öncelikle bir tutum objesi hakkında tutum ifadeleri toplanarak çeşitli kriterlere (madde analizi vb.) göre ayıklanırlar ve ölçek halinde ifade edilirler. Cevap seçeneklerinin ya da ölçek derecelerinin belirlenmesinde, en yaygın olarak 'tamamen katılıyorum'dan 'tamamen karşıyım'a uzanan 5'li sistem kullanılmaktadır (Orta noktayı atarak 6'lı bir sistem veya orta noktanın da bulunduğu 7'li veya 9 Mu cevap sistemi de mümkündür).

Tutum ölçeği formunun şekillendirilmesinde, genellikle tutum ifadeleri sol tarafa, cevap seçenekleri sağ tarafa yerleştirilir. Ölçeğin uygulanmasından sonra, tek tek cevaplar puanlanır. Puanlama bittikten sonra, cevapların ölçek değerleri toplanarak her bir kişi için toplam puan elde edilir.

Likert ölçeğinde temel yaklaşım kişilere araştırılan konuyla ilgili yargıların verilmesi ve bu yargılar üzerinde yoğunlaşmanın bulunması esas alınmıştır.

Likert ölçeğinde iki durum söz konusudur: İstenilen durum ve istenmeyen durum. Olumlu ve olumsuz durumlar eşit sayıda maddeyle ifade edilir.

Ancak Judd ve diğerlerine göre Likert ölçeklerinde yalnızca monoton maddeler kullanılır. Kesinlikle istenen ya da istenmeyen yönde kullanılan maddelere monoton maddeler denir. Orta bir pozisyon yoktur.

Likert ölçeklerinin istenen sonucu tam olarak verebilmesi için yargıları kapsayan cümlelerin bazı temel özellikleri taşıması gerekir. Yargı cümleleri;

- Tek anlamlı olmalıdır.
- Cümlelerin kesin sonucu olması gerekir.
- Cümleler ihtimalli sonuçlar ortaya koymamalı, katılımcıda şüphe yaratmamalıdır.
- Açık ve anlaşılır olmalıdır.

Likert ölçekleri tek veya çift eğilimli (kontrollü ve kontrolsüz) olarak iki biçimde uygulanır. Eğer ölçek tek eğilimli olarak uygulanıyorsa yargı cümleleri yaklaşım olarak olumlu yargılardan oluşmalıdır. Çift eğilimli ise yargı cümleleri her yargının hem olumlu hem olumsuz yönünü gösteren birbirine karşıt ancak birbirinin peşi sıra ölçek içerisinde yer almayan en az iki yargı cümlesinin bulunması gerekir.

Bu ölçek kullanılırken yargı cümleleri kişilere bir düzen içerisinde verilir ve kişinin her bir yargı cümlesi karşısında kendisine uygun görünen seçeneği işaretleyerek katılma derecesini göstermesi istenir. Bu ölçek yardımıyla bir olaya karşı grubun tutumunun analiz edilmek isteniyorsa olayı etkileyen tüm faktörlerin eksiksiz olarak ölçek sınırları içine alınması ve her faktörle ilgili olarak uygulama biçimine göre en az bir veya iki yargı cümlesi kullanılmalıdır. Çalışmanın sonunda her bir yargı cümlesine grubu oluşturan bireylerin katılma derecelerinin sayısal dağılımı saptanır ve katılma seçeneklerinin sayısal değeriyle seçenek katsayısı çarpılarak elde edilen son değere göre sayısal ortalama hesaplanır. Bu ortalama değerler grubun seçenek değeri olarak alınır ve bulunan seçenek değeriyle karşılaştırılıp yargının tutum üzerindeki etkisi saptanır.

Aşağıdaki ifadelerin sizin için ne kadar doğru olduğunu, ifadenin yanındaki seçeneklerden size uygun olanını işaretleyerek belirtiniz.

A	B	C	D	E
Kesinlikle Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Ortadayım	Kısmen Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum

	Satın alacağım şampuan kepeklenmeyi önlemelidir.					
	Satın alacağım şampuan ucuz olmalıdır.					
	Satın alacağım şampuan saçlarımı parlatmalıdır.					
	Satın alacağım şampuan özel bir koku taşımalıdır.					

Resim1.2: Likert ölçek örneği

Yukarıdaki örnekteki yargılar olumlu yaklaşımlıdır ve ölçek tek yönlüdür. Her bir yargının karşıtı olan kontrol cümleleri yoktur. Seçenek harflerinin sayısal değeri A=+2, B=+1, C=0, D=-1, E=-2 olsun. Sonucun bulunması için katsayıların yargı cümleleri için kişi katılma sayısı ile çarpılması gerekir. Diyelim ki yukarıdaki ölçek 10 kişiye uygulandı ve her bir soru için kişilerin dağılımı bulundu. Örneğin 1 ve 3 nolu sorular için bu 10 kişinin verdiği cevapların dağılımı ve bu dağılım değerleriyle katsayıların çarpımı aşağıdaki gibi olabilir.

<u>İşaret</u>	<u>Soru 1</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Çarpım</u>	<u>Soru 3</u>	<u>Katsayı</u>	<u>Çarpım</u>
A	5	+2	+10	4	+2	+8
B	2	+1	+2	1	+2	+2
C	1	0	0	1	0	0
D	2	-1	-2	1	-1	-1
E	-	-	-	3	-2	-6

Toplam Değer 10 3
Ortalama Değer 1 0,3=0

Bu değerlemeye göre grup birinci soruya kısmen katılırken, üçüncü soruya ilişkin net fikir belirtmiyor. Yani “satın alacağım şampuan kepeklenmeyi önlemelidir” yargısına kısmen katılmaktadır. Bu durumda şampuan alımında tüketicilerin tutumlarını olumlu etkileyen faktörler arasında kepeği önlemesi de vardır. Bu faktörün ağırlığı 1 yerine 2 olsaydı, bu faktörün tutumu etkileme derecesinin daha fazla olduğu anlaşılırdı. Üçüncü soruda geçen şampuanın saçını parlatma özelliği tüketici tutumunu etkilememektedir.

Likert ölçeği iki yönlü olarak da uygulanabilir. Bu tür uygulamada seçenek harflerinin sayısal değeri olumlu yargılarda 5’ ten 1’ e doğru gelişirken olumsuz yargılarda 1’ den 5’ e doğru gelişecektir. Sonuç benzer şekilde hesaplanacak, her olumlu yargının karşıtı olan olumsuzla birlikte değerlendirilmesi yapılacaktır. Yorum olumlu yargıda seçenek değerinin anlamına göre bulunacaktır.

Bu ölçeğin özü ölçekteki tüm maddelerin aynı yapıyı ölçtüğüne dayanmasındadır fakat bunun doğrulaması yoktur.

Ölçeğin geliştirilmesi aşamaları şöyledir:

- Bu ölçeğin hazırlanmasında ilk aşamada tutum konusuyla ilgili olan ya da ilgili olabileceği düşünülen önermeler bir araya getirilir. Buna madde havuzu denir.
- Bu maddeler yargıçlar tarafından açıkça olumlu, olumsuz ya da hiçbirini diye ayrılırlar. Yargıçların çoğunluğunun olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmedeği maddeler atılır.

- Bu ayıklamadan sonra geriye kalan maddeler rasgele yazılır. Uygun yönergeler ve cevaplama seçenekleri de eklenir. Maddeler tutumun ölçtüğü yönüne göre gruplandırılır. Bu beş gruba sırasıyla 5, 4, 3, 2, 1 puanları verilir. Bunlar 100-300 kişilik bir gruba verilerek önermelerin karşısındaki “tamamen kabulden” “tamamen redde” değişen beş şıktan birini tercihlerine göre işaretlemeleri istenir.
- Ölçeğin oluşan ilk taslağı ölçeğin uygulanacağı evrenden alınan bir evrenden alınan bir örnekleme uygulanır. Örnekleme büyüklüğü madde sayısının birkaç katı olmalıdır.
- Her yanıtlayıcının önermelerden aldığı puanların toplamı ya da ortalaması onun ölçek puanını oluşturur. Önermelerin her birinin toplam puanla bağıntısı aranır, bağıntısı yüksek olan önermeler ölçeğe alınır. Toplam puanla bağıntısı değişik olan önermeler elenir. Son şekilde soru formunda yaklaşık yirmi önerme olur.
- Likert ölçeklerinde güvenilirlik oldukça yüksektir. 0,85 güvenilirlik katsayısı oldukça geneldir. Likert ölçeğinin önemli bir özelliği de etken çözümlenmesine olanak vermesidir.
- Likert ölçeklerinin zayıf noktalarından birisi ölçekte tek bir puan yapmak için birden çok yol bulunmasıdır. Örneğin; 10 maddelik bir ölçekte maddeler 1 ve 0 olarak kodlandığında 10 puan elde etmek için tüm yargı cümlelerine katılmak, 0 puan elde etmek içinse hiçbir yargı cümlesine katılmamak gerekir. 2 puan elde etmek ise 10 maddeden ikisine katılıp diğer sekizine katılmamak ya da 2 değişik maddeyi kabul edip diğerlerine katılmamak şeklinde olabilir. Eğer ölçek geçerli, tek boyutlu ve doğrusal ise tüm cevaplayıcıların aynı tepkiyi göstermeleri beklenir oysa bu ölçek aynı kabul düzeyini göstermek yerine ayrı ve farklı yapıları ölçmektedir.
- Likert ölçeğinde maddeleri analiz etmenin başka yolları da vardır. Bunlardan biri ölçeğe madde seçiminde en yüksek ve düşük puanları açıkça ayıran maddelerin seçilmesidir. Bunun için de cevaplar çeyreklere ayrılır. Ölçek puanı bakımından en üst %25’e ve en alt %25’e giren maddelerin ortalamaları alınır. Bir madde için üst %25 ve alt %25’e giren grupların sayısı aynı ise bu maddenin gruptan atılması yoluna gidilir. Dolayısıyla en yüksek ve düşük grupların ortalama puanlarının oldukça farklı olduğu maddeler ölçeğe alınır.

1.2.4. Guttman (Hiyerarşik - Scalogram) Ölçeği

Louis Guttman tarafından geliştirilen bu ölçeklemede diğerinden farklı olarak "hiyerarşik" bir ölçek geliştirilmiştir. Bu bakımdan bu ölçeklemeye "Scalogram" denilmektedir. Kurulan ölçekte bir hiyerarşik derecelendirme vardır. Önermenin ilk şıkkına verilen yanıt, kendinden sonra gelen şıkları da otomatik olarak kapsar. Şıkların derecelendirilmesi ona göre yapılmıştır. Söz gelimi yaş kümelenmesinde 40-59 yaş kümesi içinde yer alan bir yanıt doğal olarak kendinden sonra gelen 30-39, 20-29, 10-19 ve 0-10 yaş kümelerini de kapsayacaktır.

Genel olarak bakıldığında ölçekleme soru türünde nitel olan durumların nicel duruma getirildiği görülmektedir. Her önerinin şıklarına, sıralama içerisinde bir sayısal değer verilir. Bu sayısal değerler daha sonra korelasyon hesaplamalarıyla bulguların yorumlanması sırasında toplumsal olgular olarak değerlendirilir.

Ölçekleme soru türünde üç önemli özelliğin bulunması gerekir.

Bunlar sıklık, süreklilik ve eşitliktir. Bir sorunun (öneri) ölçekleme türünde kurulması için öncelikle o önermenin beklenen yanıtlarının (şıklarının) sıklığının sağlanması gerekir. Bir olgu karşısındaki görüş, tutum ve davranışın ölçeklenebilmesi için sıklık derecelerinden oluşan bir seçenek dizisinin varlığı ön koşuldur.

Ölçekleme soru türünde bulunması gereken ikinci özellik seçeneklerin sürekli olmasıdır. Seçeneklerin birbirini izleyen bir süreklilikte bulunması gerekir. Bir yelpazenin iki ucu arasındaki sıklık, belli şıkların aynı zamanda birbirini izleyen süreklilik içinde bulunması gerekir. Öneri (soru) şıklarının birbiriyle ilgisi olmayan ya da belli bir sıra izlemeyen şıklardan oluşturulması, ölçekleme sisteminden gereken verimin alınmasını olanaksızlaştırır ya da en azından güçleştirir. Ölçekleme türü sorunun kurulmasında gerekli bir diğer özellik ise sıklığı, sürekliliği bulunan şıkların, eşit aralıklarla yer almasıdır. Sorudaki şıkların sayısı (ölçek sayısı) ne olursa şıkların birbirini izleyen eşit aralıklarla yer alması gerekir. 1. ve 2. şık arasındaki toplumsal uzaklık, 2 ile 3, 4 ile 5 arasındaki uzaklığa eşit olmalıdır. Beş ölçekli bir değerlendirme sorusu düzenlendiğinde 5-4-3-2-1 düzeniyle yer alması, her bir şıkkın arasındaki uzaklığın bir olmasını sağlar. Üçlü ölçeklemede soru türünde ise 3-2-1 düzeniyle olması gerekir.

Değerlendirmede şıklar genel olarak olumludan olumsuz doğru sıralanır. Şıkların sayısı, araştırmacının yeğlemesine kalmıştır. Eğer araştırmacı, seçilecek şıklar arasında küçük farkları da görmek istiyorsa, şıkların sayısı fazla olacaktır. Genel olarak şıklar 3 ile 9 arasında değişmektedir. En çok kullanılan ise 5'li derecelendirmedir.

1.3. Ölçekleme Türleri

1.3.1. Üçlü Ölçek

Soru şıklarının üç olarak sınırlanmasıdır. Bu şıklar en olumluyla en olumsuz ve ikisi ortasında tarafsız, kararsız görüş ve tutumu belirten şıklardan oluşur.

"Örnek: Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz?"

1 2 3
İ y i Orta Kötü

Üç Şıklı Sorularda Kullanılan Sıfatlar:

Güzel	Ne güzel ne çirkin	Çirkin
Güçlü	Ne güçlü ne zayıf	Zayıf
Zor	Ne zor ne kolay	Kolay
Kararlı	Ne kararlı ne kararsız	Kararsız
Kabul	Ne kabul ne red	Red

Tablo 1.1: Üç şıklı sorularda kullanılan sıfatlar

1.3.2. Dörtlü Ölçek

Üçlü ölçeğe yeni bir durumun (şikkın) eklenmesiyle oluşturulur. İki en uç yanıtın yanına orta durumu daha iyi yansıması için bir derece daha eklenir.

Ölçekleme soru türünde şıkların sıralanması genelde olumludan olumsuzla doğru olmakla birlikte, "termometre tipi" denilen sıralama da ise olumsuzdan olumluya doğru sıralanır. Termometrenin sıfır (O) noktası orta şık olarak alınır. Bunun solundaki eksi (-) olumsuz, sağındaki şıklar ise artı (+) olumlu şıklar olarak yer alır.

(-)		(O)		(+)
1	2	3	4	5

Örnek: "Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz?"

1	2	3	4
Çok İyi	İyi	Orta	Çok Kötü
İyi	Orta	Kötü	Çok Kötü
Çok İyi	Biraz İyi	Fena Değil	Kötü

Tablo 1.2: Dörtlü ölçek

Buradaki şıkların derecelendirilmesi, araştırmacının amacına bağlı olarak değişir. Araştırmacı varsayımında belirli bir dereceye ağırlık veriyor ve ortaya onu çıkarmaya çalışıyorsa derecelendirmeyi bu hususu gerçekleştirecek biçimde yapar ancak bunu yaparken yansızlığın bozulmamasına özen göstermek gerekir.

1.3.3. Beşli Ölçek

Bu ölçeklemede derecelendirmeye giren şık sayısı beştir. Üçlü ölçekteki en uç iki şık arasındaki orta tarafsız şık yanında olumlu ve olumsuz şıklara yakın birer şık daha yer alır.

Örnek: “Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz?”

1	2	3	4	5
Çok iyi	İyi	Orta	Kötü	Çok kötü

Bu tür derecelendirmede ölçekli şıklar "orta"nın her iki tarafında simetrik olarak dağılmaktadır. Derecelendirmede yansızlığı sağlayıcı bir sayı olması bakımından beşli ölçek en sık kullanılan ölçeklemedir.

1.3.4. Yedili Ölçek

Bu tür ölçeklemede soru (öneri) şıkları yediye çıkarılır. En uçtaki iki şıkka ve orta (tarafsız, kararsız, normal) şıkka simetrik olarak olumlu tarafa iki, olumsuz tarafa iki şık eklenir.

Çok iyi	İyi	İyice (Biraz iyi)	Orta	Kötüce(Biraz kötü)	Kötü	Çok kötü
---------	-----	-------------------	------	--------------------	------	----------

Görüleceği üzere, yedili ölçekte bireyin düşünceleri, görüşleri daha ayrıntılı olarak alınmaktadır. "İyi", "normal", "kötü" gibi aralarda farklara yer vermeyen üçlü ölçeğe göre, yedili ölçekte görüşlerdeki ufak farklara da yer verilmektedir. Dokuzlu ve daha çok şıklı ölçeklerde ise görüş, düşünce tutum ve davranışlar arasındaki çok küçük farklar da ölçülmeye çalışılır.

1.3.5. Tartılı Ölçekleme

Bu ölçekleme türü, diğer ölçekleme türlerinden şıkların sayısı yönünden değil, her bir şıkka verilen ağırlıklı değerlerin varlığıyla ayrılır. Tartılı ölçekte şıkların sayısı belirlendikten sonra, her bir şıkka bir ağırlık puanı verilerek seçenekler arasındaki uzaklığın derecesi tartılı ölçeklerle ölçülür. Özellikle kamuoyu yoklamalarında sık sık başvurulan bu yöntemde her bir şıkın ağırlık puanı, o sorunun tüm şıklarının ağırlık puanları toplamına bölünerek bulgular yorumlanır.

Örnek “Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz?” sorusunun beşli ölçeğindeki şıklara;

Şıklar	Ağırlıklı Puanlar
Çok iyi	10
İyi	8
Orta	6
Kötü	4
Çok kötü	2

Ŗeklinde puanlar verilecek olursa anket uygulamasının sonunda her bir Ŗıktaki puanlara verilen yanıt sayısı çarpılarak ve daha sonra diğer Ŗıklarla toplanarak tartılı ağırlık bulunur.

Tartılı ölçeklemede en önemli sorun, her bir Ŗıkka verilen ağırlık puanlarının hangi ölçütlere göre yapıldığıdır. Ŗıklara ağırlık verilme de kullanılan ölçütlerin, daha önce denenmiş, ön yargılardan uzak, standartlaşmış ölçütler olması gerekir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Sınıfınızda gruplar oluşturarak kendi seçtiğiniz ya da öğretmeninizin verdiği konu hakkında aşağıdaki işlem basamaklarını dikkate alarak sorular hazırlayınız.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
➤ Araştırma konusuyla ilgili deyişleri belirleyiniz.	➤ Daha önce yapılmış araştırmaları inceleyiniz. ➤ Dikkatli olunuz. ➤ Sabırlı olunuz.
➤ Saptanan deyişlerden tutum ifadelerini belirleyiniz.	➤ Kaynak kitaplardan ve dergilerden yararlanınız. ➤ İnternet sitelerinden yararlanabilirsiniz. ➤ Uzman kişilerden yararlanabilirsiniz.
➤ Belirlenen ifadeleri üçlü, beşli, yedili seçenekler olarak sıralayınız.	➤ Objektif olunuz. ➤ Literatür taraması yapınız. ➤ Entelektüel birikim sahibi olmak için bol bol okuyunuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Likert ölçeklerinin istenen sonucu tam olarak verebilmesi için cümleler ihtimalli sonuçlar ortaya koymamalı, katılımcıda şüphe yaratmamalıdır.
2. () Ölçekleme soru türünde üç önemli özelliğin bulunması gerekir. Bunlar zaman, mekan ve eşitliklerdir.
3. () Thurstone ölçeği, objelerin sıralı değerlendirilmesini verir, ölçek üzerindeki iki ölçüm arasındaki uzaklığa ilişkin yargıya varmayı sağlar.
4. () Bireylerin bir konudaki görüş, düşünce ya da tutumlarını belirlemeye yarayan ölçü araçlarına tutum ölçeği denmektedir.
5. () Likert ölçeğinin de temelinde her önerinin şıkları arasındaki sosyal uzaklık aralığı farklıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Niteliğine göre sorular yazabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Daha önce yapılmış bulunan bir araştırmayı inceleyiniz. Bu incelemeyi üniteyi okumadan önce ve okuduktan sonra yapınız. Farkı kaydediniz.
- Olgusal ve yargısal soru örnekleri araştırarak inceleyiniz.
- Anket uygulaması yapan bir kişi ve ya kuruluşla görüşerek soruların hazırlanma ve uygulama aşamasında hangi çalışmaların yapıldığını araştırınız.

2. NİTELİĞİNE GÖRE SORULAR

Anketteki (anket) soru türleri, deneğin hangi yönüyle ilgili olduğuna bakılarak da türlere ayrılmaktadırlar. Anketteki sorular bireyin durumu olgular ve eylemleriyle ilgili olabildiği gibi bireyin ileriye yönelik tutum ve davranışlarıyla da ilgili olabilir.

2.1. Olgusal Soru Tipi

Bu tür sorularla toplanmak istenen veri, anketin uygulandığı deneğin başta toplumsal ve ekonomik düzeyi olmak üzere, karşı karşıya bulunduğu olgular, durumlar ve yapmış olduğu eylemleri ile ilgilidir. Deneğin cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu, mesleği, gelir durumu, evli olup olmadığı, gazete okuyup okumadığı, televizyon izleyip izlemediği, ne kadar sıklıkla izlediği gibi sorular yer alır. Genelde bu tür sorular, asıl amaca ulaşmak için yer alacak sorulara giriş ya da temel görevi görürler. Bu tür sorular, çoğunlukla bağımsız değişken olarak kullanılırlar ve bulguların değerlendirilmesinde çapraz çizelgelerde diğer tutum ve davranışlarla ilgili bulguları değerlendirirken ölçüt olarak alınırlar. Bu tür sorulara “olgusal sorular” da denilir.

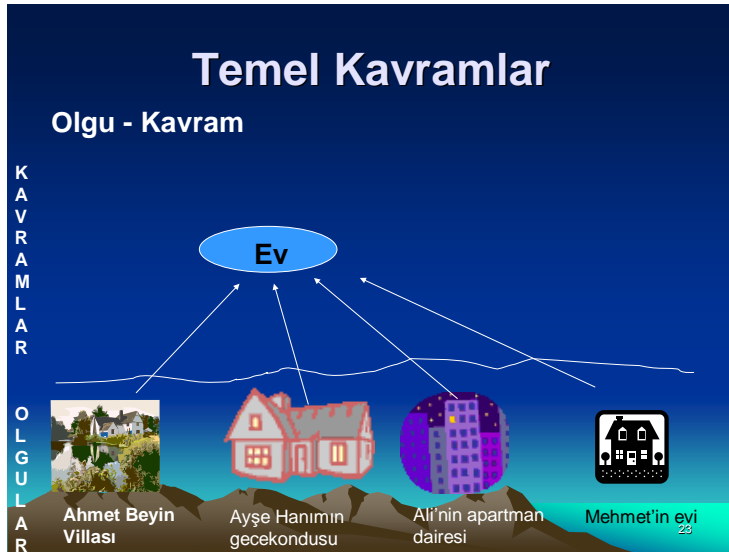
Olgusal sorular tutum soruları gibi soyut konuları değil, insana ilişkin somut/gözlenebilir bir özelliği, olguyu, olayı ölçmeye yönelik sorulardır.

Örneğin, birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuçtur. Örneğin; “Bilim yoluyla olguları kavrayıp sıralayabiliriz.”

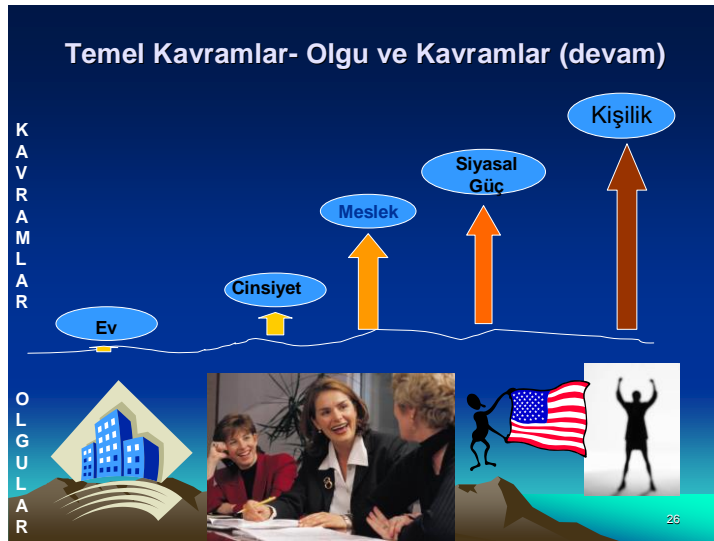
Genelde duyularımız aracılığıyla kavrarız yani görerek, dokunarak, koklayarak, duyarak vb. çevremizde mevcut olan her şey, çevremizde olan biten her şey, hatta kendimiz de birer olguyuz.

Örneğin;
Bugün havanın bulutlu oluşu,
Şu anda ders yapıyor olmamız gibi.

Olgular doğaları gereğince somutturlar. Bu nedenle “bir isimleri”, “bir adresleri” vardır. Örneğin; Soru Formu Hazırlama dersini alan öğrenciler, sizlerin isimleri, Ankara'nın Çankaya ilçesi, Okul kütüphanesine 2007 yılında alınmış kitaplar gibi.

Resim 2.1: Olgu-kavram

Resim 2.2: Olgu-kavram

2.2. Yargısal Soru Tipi (Görüş, Tutum ve Davranışlarla İlgili Soru Tipi)

Bu tip sorular, toplumsal ya da toplumbilimsel araştırmamızda asıl araştırılması gereken sorulardır. Konuya ve amaca bağlı olarak değişen bu soru tipinde bireyin belirli konularda tutum ve davranışları ölçülmeye çalışılır. Söz gelişi, bireyin televizyonda hangi programları izlediğiyle ilgili bir soru, davranışıyla ilgili bir sorudur. Televizyonda yer alan eğlendirici programların yeterli olup olmadığını belirtmesi bir tutumdur. Eğitimci yayınlardan yararlanıp yararlanmadığı, herhangi bir şey öğrenip öğrenmediği, bu öğrendiğini uygulayıp uygulamadığı birer tutum ve davranıştır.

Bu soru türü araştırmanın doğrudan amacı ve bireyin öznel durumuyla ilgili olduğundan çok özenli hazırlanması, öznelliği, yanlılığı giderecek biçimde, denetimli sorularla birlikte düzenlenmesi gerekir.

Davranış soruları

Kişilerin davranışlarına, kişisel ve toplumsal etkinliklerine ilişkin soruları kapsar. Okuma, eğlence, tüketim gibi bireysel alışkanlıklarla aile ve çevreyle ilişkileri belirleyen bilgilere bu tür sorularla ulaşılır. Kontrolü kolaydır.

Tutum ve görüş soruları

Soyut konuları içerir. Duygu, düşünce, inançlar çerçevesinde oluşan, kişinin kendi dünyasına ait özellikleri ve beklentileri yansıtır. Bu soruları hem hazırlamak hem de onlara cevap almak zordur. Sınanması da zordur.

Bilgi soruları

Kişinin bilgi düzeyiyle ilgilidir. Neyi ne ölçüde bildiğini belirleyen sorulardır. Bazen bu sorular eleme sorusu niteliğini taşırlar. Kişinin belirli bir konuda bilgisinin olup olmadığının belirlenmesi, o konuda sorulara devam edilip edilmeyeceğini gösterir.

2.3. Anketin (Anketin) Hazırlanması

Ankette yer alacak soruların hazırlanmasında özen gösterilmesi gereken özellikler vardır. Bu özellikler zaman zaman iç içe girmekle birlikte, biçimle, öz ve içerikle ilgili olarak iki kümede toplanabilir.

2.3.1. Soruların Dili ile İlgili Özellikler

- Kavramlaştırma yapılmalıdır. Ankette yer alacak kavramlar, eğer herkes tarafından bilinen, çok açık kavramlar değilse bu kavramların önceden tanımlanması, kavramlaştırmanın yapılması zorunludur. Kavramlaştırmada etkili iletişim kurallarının çok iyi bilinmesi gerekir. Her şeyden önce

araştırmada kullanılacak dilin iyi bilinmesi, kullanılacak kavramların ne gibi anlamlar taşıdığının araştırılıp öğrenilmesi ve ankette kullanılacak anlamının tanımlamasının yapılması gerekir. Öyle ki, kavramların açıklanmasında, örnekleme giren her deneğın anlamasında, algılamasında farklılıklar olmamalıdır çünkü aynı soruda farklı anlayışlar, soruyu oluşturan kavramların iyi tanımlanmamış olmasından ötürü farklı algılamaya, dolayısıyla farklı yanıtlamaya neden olabilir. Kavramlaştırma, yalnızca anketin yapılmasında değil, diğer tüm araştırma yöntemlerinde de üzerinde durulması gereken bir özelliktir ancak burada, anketin çok sayıda farklı soranlarca uygulanması sırasında daha da önem kazanmaktadır çünkü her soranın soruda yer alan kavramlar hakkında farklı anlayışı olması durumunda verilecek yanıtları farklı şıklara işaretlemeleri söz konusu olabilir. Ayrıca, bilimsel ya da toplumsal araştırmaların en önemli özelliği olarak yapılan araştırmanın bir başkası tarafından yapılması durumunda da kavramların açık olarak tanımlanması gerekir.

- Soruların dili basit, sade, anlaşılır olmalıdır. Anketteki sorular hangi teknikle doldurulursa doldurulsun, denek tarafından kolayca anlaşılır bir dille yazılması gerekir. Burada hem kullanılan sözcüklerin kolayca anlaşılması, hem de soruların yer aldığı tümcelerin olanak ölçüsünde sade, kolayca akılda kalabilecek biçimde formüle edilmesi gerekir. Bunun için de, anketin uygulanacağı örneklemedeki bireylerin bilgi düzeyleri çok iyi bilinmelidir. Genel kural olarak, anketin, eğitim düzeyi en düşük kişilerin kolayca anlayabileceği seviyede olması gerekir. Ancak, çekilen örneklem yüksek eğitim ve kültür düzeyinde türdeş (homojen) bir topluluk ise onların düzeyinde, yine herkesin anlayabileceği biçimde düzenlenebilir. Anketteki dilin anlaşılıp anlaşılmadığı ön testlerde ortaya çıkar. Gerekirse anketin dili yeniden gözden geçirilir.

2.3.2. Soruların Sırası ile İlgili Özellikler

Bir ankette soruların sırası, anketten güvenilir bulgular elde edilmesini sağlar ya da engeller.

- Soruların sırası genelden özele olmalıdır. Bir ankette yer alan soruların sırası gelişi güzel değildir. Soruların araştırma amacını ortaya koyacak biçimde olması; asıl amaca ulaşacak biçimde, genelden başlayarak özele doğru düzenlenmesi gerekir. Bu düzenlemeye "huni tekniği" de denilir. Bir bakıma soruların sıralanmasında önce genel olgusal sorulardan başlanmalı, giderek yargısal sorulara geçilmelidir. Henüz denekle soran arasında sıcak bir diyalogun başlamadığı bir ankette, doğrudan yargısal soru türüyle başlamak hem deneği tedirgin eder, hem de konunun ne olduğu anlaşılmadan, yanlış ya da yanıltıcı yanıtlar alınabilir.
- Deneğın özel yaşamıyla ilgili sorulara, olanak ölçüsünde, anketin sonunda yer verilir. Bu sorular her ne kadar olgusal soru tipinde ise de, deneğın cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, meslek durumu, medeni durumu, geliri gibi kişinin yaşantısıyla ilgili sorular olduğundan ilk başta sorulması, denekte olumsuz bir tepki yaratabilir ve çoğu zaman asıl konuyla ilgili verilecek yanıtların sağlıklı olmasını engelleyebilir. Bu tür soruların çok genel olan sorulardan sonra yer

alması ya da araştırmanın son kısmında sorulması yeğlenmelidir. Söz gelimi kitle iletişim araçlarının etkisiyle ilgili bir anket düzenlenmesinde çok genel olarak radyo, televizyon izleyip izlemediği, ne kadar sıklıkla izlediği, gazete okuyup okumadığı, neleri izleyip okuduğu gibi soruların yer alması deneğin sorana ve ankete ısınmasını ve güvenmesini sağlar.

- Soruların sırası yanıtları etkilememelidir. Ankette yer alan soruların içerdiği kimi kavramların bir sonraki sorunun yanıtını olumlu ya da olumsuz olarak etkilememesi gerekir. Deneğin hoşuna gitmeyen, onu tedirgin eden bir sorunun daha sonra sorulan soruya verilecek yanıtı olumsuz etkilemesi söz konusu olabilir. Bunun tersi durum, bir önceki soruda bulunan olumlu bir kavram (kişi, yer, olay, zaman) bir sonraki soruya olumlu yanıt verilmesine neden olabilir.

2.3.3. Soruların İçeriği ile İlgili Özellikler

- Sorular güdümlü olmamalıdır. Anketin hazırlanmasında üzerinde özenle durulması gereken bir konu da soruların deneği güdülememesi, istenilen yönde yanıt almaya yöneltici nitelikte düzenlenmemesidir. Soruların düzenlenmesinde, cümle yapısında, kullanılan sözcüklerin seçiminde deneği etkileyecek; onu olumlu ya da olumsuz yönde yanıt vermeye yöneltecek herhangi bir konu yer almamalıdır. Söz gelişi, televizyon programlarının nasıl olduğu konusunda deneğin düşüncesinin ölçülmek istendiği bir soruda, "Televizyon programlarını iyi buluyorsunuz, değil mi?" biçiminde bir soruyla bunun tersi bir düzenlemeyle "Televizyon programlarını kötü buluyorsunuz, değil mi?" biçimindeki soru düzenlemeleri güdüleyicidir. Denekten sanki bu doğrultuda bir yanıt bekleniyormuş havası verir oysa bu tür bir soru, "Televizyon programlarını nasıl buluyorsunuz?" biçiminde düzenlenebilir. Alınacak yanıt, önceki düzenlemeler göre daha sağlıklı olacaktır.
- Sorunun içinde olumlu ya da olumsuz basmakalıp ifadelerin kullanılmamasına özen gösterilmelidir. Her kültürün kendine özgü olumlu ya da olumsuz olarak onayladığı, kullandığı bir takım kavramlar vardır. Bunlar bir olay, bir kişi olabilir. Söz gelimi bir ülkede sevilmeyen, anımsanmak istenmeyen bir kişi ya da olayla soruları düzenlemek, verilecek yanıtları etkiler. Türkiye'de yapılacak bir araştırmada "Atatürk" kavramının kullanılmasıyla başlayacak bir soruda olumsuz yanıt verilmesi çok ender olarak görülebilir. Bir Batı Kültüründe "Hitler" sözünün kullanılması ya da "savaş" sözünün yer alması, bu sorulara olumsuz yanıt gelmesine neden olabilir. 50 Siyasal iktidar tarafından yaptırılan kamuoyu yoklamalarında bu tür kavramlarla düzenlenen sorulara istenilen yönde sonuç almak olanaklıdır.

2.3.4. Soruların Sayısı ile İlgili Özellikler

Her anketin gerçekleştirmek istediği bir amacı vardır.

Anketteki soru sayısı bu amacı ortaya çıkarmaya bağlı olarak değişir ancak amaç ne olursa olsun, anketin güvenilir olması için, soru sayısının sınırlandırılması gerekir çünkü soru sayısının az ya da çok oluşu, deneğin ankete ayıracağı zamanı etkileyecektir. Bu bakımdan soruların düzenlenmesinde deneğin zamanı, uzun anketlerin bıkkınlık yaratacağı, dolayısıyla baştan savma yanıtlar verebileceği gibi konular göz önünde tutularak soru sayısı sınırlandırılmalıdır ancak toplumbilimsel araştırmalarda, özellikle bir varsayımın sınanmasını amaçlayan anketlerde çoğunlukla soru sayısı fazladır. Bu gibi durumlarda, eğer sorudan vazgeçilemiyorsa soruların dilinde akıcılık sağlanarak soru çokluğu olumsuzluğu giderilmeye çalışılmalıdır. Anketin uygulanacağı örneklemden deneklerin uzmanlaşmış, belirli bir eğitim ve kültür düzeyinin üzerinde olmaları durumunda soru sayısı fazla olan anketleri yanıtlamaları daha olasıdır. Genel olarak bir anketteki soru sayısının 30-40'ı geçmemesi gerekir. Toplumsal araştırmalarda soru sayısı daha da az tutulabilir. Soru sayısının azaltılması için "soru birleştirme" yolu denenebilir. Örnek olarak:

Soru 1: "Gazete okur musunuz?"

Evet Hayır

Soru 2: (EVETSE SORULACAK) "Ne kadar sıklıkla gazete okursunuz?"

Hergün Sık sık Arasına Çok ender

Düzenindeki iki soru birleştirilerek tek soru durumuna getirilebilir. Böylece iki soru bir soruya indirilmiş olur.

Soru 1: "Gazete okuyorsanız ne kadar sıklıkla okuyorsunuz?"

Sık sık Arasına Ender Hiç okumam

Ancak bu gibi birleştirmelerde özen gösterilecek konu, birleştirmelerin aynı sorular kapsamında olması ya da sorularda bir takım ayrıntılardan vazgeçilmesidir.

2.3.5. Soruları Yazım Biçimi ile İlgili Özellikler

Bir ankette yer alan soruların yukarıda özetlenmeye çalışılan daha çok içerikle ilgili özellikleri yanında, yazım biçimine ilişkin özellikleri de vardır. Bu özellikler, anketin güvenilirliğini, inandırıcılığını, nesnellliğini sağlamaktan çok, uygulama sırasında anketin daha kolay anlaşılmasını ve dolayısıyla daha kolay doldurulmasını sağlayan özelliklerdir.

- Sorular küçük harflerle -siyah ya da beyaz- yazılır. Soruların dışında kalan her türlü yönlendirici sözler (komutlar) büyük harflerle yazılır. Eğer anket uygulamasında soran (anketör) kullanılıyorsa büyük harflerle yazılan her komut soran içindir ancak deneğe aktarılmaz. Deneğin kendisi dolduruyorsa bu tür yazılar daha az, deneğin soruları daha iyi algılanıp yanıtlanmasına yardımcı olmak amacıyla yer alır.

- Büyük harfle yazılan sözler, yanıtların kaç şık olacağı, soruya verilen yanıtın olumlu ya da olumsuz olmasına göre, hangi sorunun sorulacağı, kapalı uçlu ya da yarı kapalı uçlu soruların yer alması durumunda şıkların deneğe okunup okunmayacağı, bazı soruların sorulmadan işaretleneceği (cinsiyet gibi) konularında ve anketin kendine özgü özelliklerinden kaynaklanan komutlar olabilir.
- Anketin yazımı sırasında özen gösterilmesi gereken bir başka özellik, başlangıçta anketin nasıl doldurulacağıyla ilgili sözlerin yer almasıdır ancak anketör kullanılması durumunda bu bilgiler anketöre ya eğitimi sırasında anlatılır ya da ayrı bir "yönerge" biçiminde verilir.
- Anketin başında, kimliğiyle ilgili sorulara yer verilir. Bu sorular, henüz asıl ankete geçmeden önce soran tarafından doldurulur. Bu bilgiler, anketin nerede (şehir, köy, semt, sokak, blok, hane), kimin tarafından, hangi tarihte yapıldığıyla ilgili bilgilerdir.

2.4. Anketin Uygulanması

Anketin, yapılacak araştırma doğrultusunda hazırlanmasından sonraki aşama, anketin uygulanması aşamasıdır. Bu aşama da diğer aşamalar gibi önemlidir çünkü uygulamanın eksik, yanlış yapılması durumunda anket ne kadar iyi hazırlırsa hazırlansın toplanan veriler tam ve doğru olmayacaktır. Anketin uygulanması, araştırma konusuna, anketin biçimine, araştırmacının olanaklarına (para, zaman ve harcayacağı emeğe) en önemlisi örneklemin türüne bağlı olarak değişebilir. Bir başka söyleyişle, anketin uygulanmasında, örneklem çekimini de belirlediği için para, zaman ve emeğin yeri önemlidir. En sık başvurulan anket uygulamaları; anketin denek tarafından doldurulması, postayla anket uygulanması, anketör tarafından uygulanması ve telefonla anket uygulamasıdır.

2.4.1. Anketin Denek Tarafından Doldurulması

Bu uygulama biçiminde anket, örnekleme çıkan, anketin uygulanacağı kişi (denek) tarafından doldurulur. Denekle anket arasında bir başka kişi, uygulayıcı yoktur. Anket doğrudan deneğe ulaştırılır ve ondan doldurması istenir ancak burada gerek anketin deneğe ulaştırılması aşamasında gerekse anketin toplanması aşamalarında birbirlerinden farklı teknikler vardır. Bu farklı tekniklerin kullanılması da yine araştırmacının para, zaman ve yer olanaklarına bağlıdır.

2.4.2. Posta ile Anket Uygulaması

Bu yöntemle, anket, daha önce belirlenen adreslere posta yoluyla gönderilir ancak burada "posta" kavramı, geniş anlamıyla değişik ulaştırma yöntemlerini de kapsamaktadır. Söz gelişi, çeşitli kurumların kendilerine özgü gönderme yöntemleri olabilir. Denek, posta yoluyla aldığı anketi doldurur ve verilen adrese geri gönderir. Özellikle, gelişmiş batı ülkelerinde reklamlara destek oluşturmak için pek çok mal ve hizmetle ilgili anket "posta" yöntemi içerisinde alınabilecek değişik yollarla deneklere ulaştırılmaktadır.

Posta yöntemi, iletişim açısından, yazılı iletişim türüne girmektedir. Bu bakımdan yazılı iletişimin özelliklerine anket hazırlanırken özen göstermek gerekir. Anketin uygulanacağı deneklerin sosyo-ekonomik düzeyinin de belirleyeceği bu olgu, arada bu soruları açıklayacak, yani yüz yüze iletişimin özelliklerini yerine getirecek, herhangi birinin bulunmaması durumunda daha da önem kazanmaktadır. Deneklerin hepsinin anlayabileceği, aynı düzeyde algılayabilecekleri sözcüklerin, kavramların kullanılması gerekir. Açık olmayan, farklı anlamlara gelebilecek kavram ve sözcüklerin kullanılmaması ya da çok iyi açıklanması gerekir. Bu bakımdan da bu yöntemin her ülkede ve her araştırma konusunda uygulanması zordur çünkü öncelikle bu tür bir uygulama, okuma yazma becerisini gerektirir. Ayrıca, bu tür araştırma bir kültür ve eğitim düzeyini de gerektirir. O toplumun ya da örnekleme çıkan deneklerin posta yoluyla gelen bir ankete yanıt verme alışkanlığının olması gerekir. Bu ise büyük ölçüde toplumun, toplumu oluşturan bireylerin eğitim ve kültür düzeyiyle ilgilidir. Bu yöntemin başarılı olması için, denegin işini kolaylaştırıcı, hatta onu özendirici çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu konuda, sürekli kamuoyu araştırmaların yapıldığı ABD'de üzeri yazılmış, pullanmış zarfların gönderilmesi ya da bir çekilişe katılma gibi yöntemlere sık sık rastlanmaktadır. Özellikle reklam araştırmalarında bu yöntemler daha da geliştirilmiştir.

Bu yöntemin başarılı olmasını etkileyen birçok etmen vardır.

Bu etmenler ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşılık, genelde gelişmiş ülke düzeyine göre şöyle sıralanabilir:

Anketin kimin tarafından yapıldığı ya da desteklendiği

Anket eğer çok bilinen saygınlığı olan bir kurum ya da kuruluşça yapılıyor ve o kurum ya da kuruluşla ilgili kişilerle gönderiliyorsa yanıtlanıp geri gönderilme oranı çok daha yüksek olacaktır. Daha çok reklam amacıyla ya da bilinmeyen tanınmamış kurum kuruluş ya da kişilerce yapılıyorsa yanıtlanma oranı oldukça düşük olabilir.

Anketin biçimi

Deneklerin yanıtlamasını etkileyen bir başka etmen anketin biçimi, kodlanması, soruların düzenlenişi gibi özelliklerdir. Anketin bir zarf içerisinde ayrı bir kağıtta yazılı olması ya da üzerinde adresi yazılı, pulu yapıştırılmış (ya da ödenmiş) bir biçimde yer alması, anketin geri gönderilme oranının kolayca etkileyebilir. Ayrıca anketin kolayca işaretlenebilecek biçimde düzenlenmesi sıkıcı olmaması geri gönderilme oranını yükselten etmenlerdendir.

Soruların sayısı

Denek tarafından doldurulan anketlerde soru sayısının fazla olması yanıtlanma oranını düşürür. Denegin fazla zaman harcamak istemeyişi yarisında sıkılması gibi durumlar geri gönderme oranını düşüren önemli etmenlerdendir.

Soruların uzun ya da kısa oluşu

Genelde tüm anketlerde olmakla birlikte posta yoluyla yapılan anketlerde soruların olanak ölçüsünde kısa olmasına özen gösterilmelidir. Uzun soruların algılanma güçlüğü yanlış yanıtların verilmesine ya da hiç yanıt verilmemesine neden olabilir.

Anketle birlikte gönderilen "kapak mektubu"

Genel olarak bir anket gönderilirken anketin başında ya da onunla birlikte anketi açıklayan bir yazı gönderilir. Bu yazının içeriği ankete ilgiyi artırır ya da azaltır. Bu bakımdan anketle birlikte gönderilen açıklayıcı yazının amacı ve deneğin katılmasının önemini vurgulaması gerekir. Kuşkusuz burada iletişimin önemi ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı yüz yüze iletişimde bulunuyormuş gibi yazılı iletişimi kaleme almalıdır.

Anketin gönderilme zamanı

Anketin deneklere gönderilme zamanı gün, hafta, ay ve mevsim olarak anketin yanıtlanıp geri gönderilme oranını etkileyen önemli etmenlerdendir. Anketin kişinin boş zamanı olan hafta sonları gelmesi, tatile çıkmadan gelmesi, işinin çok yoğun olmadığı dönemlerde gelmesi, anketin doldurulup geri gönderilmesini kolaylaştırılacak etmenlerdir. Kuşkusuz burada her ülkenin alışkanlıkları her denek kümesinin yaşam biçimi farklı olacağından bu durum ancak daha önce yapılan saptamalar sonucu ortaya çıkabilir.

Belirtilen özellikleri taşıyan bu yöntemin olumlu ve olumsuz bir takım özellikleri de vardır.

Yöntemin olumlu özellikleri:

- Daha az para gerektirir. Anketin geniş örnekleme uygulanmasının maliyeti oldukça yüksektir. Her bir denek için gönderilecek bir kişinin maliyeti anket uygulamasını oldukça yüksek bir maliyete ulaştırır. Oysa anketi posta yoluyla deneye ulaştırmanın maliyeti yalnızca posta harcamasını gerektirir.
- Zaman kazandırır. Anketin aynı anda posta yoluyla örnekleme deneklere gönderilmesi onlara ulaşma yönünden daha az zamana gereksinim gösterir. Oysa soran kişilerin kullanılmasında her bir deneye ulaşma zaman ister.
- Deneklerin kimliği belli olmaz. Postayla uygulamada, gelen yanıtların nereden geldikleri ya da gönderenin kimliği hakkında hemen hemen hiç bilgi yoktur. Bu durum ankete verilen yanıtların doğruluğu için bir güvencedir. Kimliğinin bilinmediği durumlarda deneğin vereceği yanıtlar daha gerçekçi olacaktır.
- Anketörün etkisi yoktur. Yüz yüze anket uygulamasında anketörün, denek üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olabilir. Bu durum ise deneğin vereceği yanıtları etkileyebilir. Oysa posta yönteminde, denek böyle bir etki karşısında değildir. Soruları kendi okuyup kimsenin etkisinde kalmadan kendisi dolduracaktır ancak bu durumun olumlu yanı olduğu gibi olumsuz yanı da vardır.

Tekniğin olumsuz özellikleri:

- Denek anketi farklı ya da yanlış algılayabilir. Her deneğin algılama durumu farklıdır. Her ne kadar anket örnekleme'deki deneklerin eğitim ve kültür düzeyine göre düzenlenmiş ise de bireysel bir takım farklılıklardan ötürü farklı algılamalar dolayısıyla farklı yanıtlar söz konusu olabilir. Oysa soranın bulunması durumunda, bu farklı algılamalar, yanlış algılamalar en alt düzeye indirilebilir.
- Yanıt oranı düşük olur. Postayla göndermenin en riskli yanı, gönderilen her anketin geriye gönderilmesinde bir riskin bulunmasıdır. Oysa yüz yüze, soran kişinin sorulan kişiyle karşı karşıya kalarak anketi doldurması durumunda, yanıt alma oranı yüzde yüze yakındır çünkü anketi yanıtlamak istemeyen ya da yarıda bırakan bir denek yerine, belirlenen kurallar içerisinde başka bir deneğin alınması söz konusudur. Bu bakımdan, anketin doldurulmasında uygulama oranı çok yüksektir. Oysa posta sisteminde kimi kez yanıtlama oranı yüzde 10'un bile altına düşebilmektedir. Bu yöntemde başarılı bir oran olarak yüzde 50 alınmaktadır. Bunun için örneklem sayısı, normalin üzerinde tutulur. Böylece, anketi yanıtlamayıp geri göndermeyenlerin oranı, yüksek örneklem oranıyla karşılanmaya çalışılır ancak burada önemli bir yanlışlık söz konusu olabilir. Deneklerden belirli sosyo-ekonomik düzeyde olanlar yanıt vermeyebilirler. Yaşlı kimselerle düşük eğitim ve kültür düzeyinde olan deneklerin anketi yanıtlayıp geri göndermeleri oldukça düşük düzeydedir. Bu gibi kişilerin yanıt vermemeleri, tesadüfi örnekleme'de yanlışlığı doğurur.
- Deneğin çevre denetimi yoktur. Deneğin anketi doldurması sırasında, nasıl bir ortam içerisinde olduğu, anketi yalnız başına mı, yoksa başkalarının yardımı ve dolayısıyla etkisi altında mı kalarak doldurduğu sorununu yaratır.
- Soruların sırasının denetimi yoktur. Genel olarak araştırmacı soruları sıralarken sorular birbirini etkilemeyecek biçimde düzenler. Oysa anketin sorulan kişi tarafından doldurulması durumunda, bu durum ortadan kalkabilir, denek istediği sorudan başlayabilir.
- Anketteki soruların bir kısmı yanıtızsız kalabilir. Soran kişinin bulunmamasından ötürü, deneğin beğenmediği, yanıtlamakta güçlük çektiği pek çok soru yanıtlanmamış olabilir. Bu durum ise, daha sonraki gözden geçirme aşamasında sorun yaratabilir. Bir kısım soruların yanıt oranları düşük olur.

2.4.3. Anketin Soran (Anketör) Tarafından Doldurulması

Bir anketin uygulanmasında bilinen yaygın yöntem, anketin denek tarafından değil, bir soran (anketör) tarafından doldurulmasıdır.

Bu yöntemde soran, örnekleme çıkan deneklerin buldukları yerlere gider ve anketi uygular. Uygulama sırasında soran, ankette kendisine verilen komutlar doğrultusunda, gerekiyorsa soruların yanı sıra, anımsatma için ya da başka amaçlarla, ankette yer alan soruların olası yanıt şıklarını (eğer kapalı uçlu soru tipinde ise) deneğe okur ve deneğin vereceği yanıtları ankette işaretler. Sorular açık ya da yan kapalı uçlu (başka şıklı) ise, bu durumda verilen yanıtları ankete, söylendiği gibi yazar. Bu tür anket uygulamasında, "yüz yüze iletişim" olgu ve sürecinin özellikleri görülebilir. Bu özelliklerin bir kısmı olumlu, bir

kısmı ise olumsuz özellikler olarak nitelenebilir. Bu özelliklerin, anket üzerine etkisi, soran ve sorulanın eğitim ve kültür düzeyine ve kişiliklerine bağlı olarak değişebilir.

Resim 2.3: Anketin anketör tarafından doldurulması

Tekniğin olumlu yanları şöyle sıralanabilir:

- Bu sistemde deneğin başkasının etkisinde kalıp kalmadığı anında görülebilir, not edilebilir.
- Soruların kolay ya da zor, anlaşılıp anlaşılmadığı kolayca görülebilir. Deneğin, ankette anlamadığı konular varsa soran tarafından gerekli açıklamanın yapılabilme olanağı vardır.
- Ankette yanıtlanmamış soru kalması olasılığı çok azdır.
- Soranın dikkatli olması durumunda, unutulmuş, atlanılan sorular anında fark edilebilir.
- Anketlerin geri gelip gelmeyeceği riski yoktur ancak örnekleme çıkan deneklerin yanıt vermeme durumları olabilir ki, bu da örnekleme kuralları gereğince, yerine bir başkası konularak örnekleme çıkan denek sayısı tamamlanır.

Bu olumlu yanlarına karşılık, sistemin olumsuz yanları şöyle sıralanabilir:

- Anketin, soran tarafından deneklerin buldukları yerlere giderek uygulanması para, zaman ve emek ister. Özellikle nitelikli, uzmanlaşmış anketörlerin kullanılması durumunda - ki bu da zorunludur- oldukça masraflı bir anket uygulama tekniğidir.

- Anketörün fiziği, tutum ve davranışlarının olumsuz etkisi olabilir. Bir anket uygulamasında kullanılacak kişilerin farklı cinsiyet, yapı, tutum ve davranış içinde olmaları, denekler üzerinde farklı etkiler yapabilir. Sözcüleri kadın deneklerin, aile yapısıyla ilgili bir ankete, erkek anketör olması durumunda vereceği yanıtlarıyla, kadın anketör bulunması durumunda vereceği yanıtlar farklı olabilir. Bu durum, ankete yanıt verip vermemesine bile neden olabilir. Anketörün fiziksel durumu, iri yapılı olması, hareketlerinin sert ve sesinin gür olması gibi eğitimle giderilmeyecek durumların bulunması, yüz yüze iletişimin olumsuz yönlerini ortaya çıkaracağından, ankete verilecek yanıtlar açısından sakıncalı olabilir.

Anketin uygulanması öncesi yapılması gereken önemli iki iş vardır. Bunlardan ilki daha önce de değinildiği üzere, örneklemin yapılmış olmasıdır. Anket, eğer araştırma tam sayımla yapılmıyorsa bir araştırma evreninden çekilen bir örnekleme uygulanacaktır. Uygulama öncesi yapılması gereken ikinci önemli iş anketi uygulayacak kişilerin eğitilmesi, yetiştirilmesidir. Günümüzde, anket uygulamaları uzmanlaşmış kişilerce (anketör - soran) yapılmakta ise de her araştırmanın kendine özgü özelliklerinden ötürü bu konuda uzman, deneyimli anketörlerin kullanılması durumunda da yine o ankete bağlı olarak bir ön eğitim gereklidir.

2.4.4. Telefon Tekniği

Örneklemin telefon rehberine dayanılarak yapılması durumunda bu tür doldurma tekniği kullanılabilir. Teknik, daha çok gelişmiş ülkelerde, anket yönteminin sık sık kullanıldığı, toplumun bu tür araştırmalara alışık olduğu ABD başta olmak üzere, Batılı ülkelerde başarıyla uygulanmaktadır. Bu örnekleme tekniğinin en önemli koşulu, anketin uygulanacağı hedef kitlenin telefona sahip olmasıdır. Bu bakımdan, telefon kullanımının çok yaygın olması gerekir.

Tekniğin uygulanmasında, telefon rehberinden çekilen örnekleme deneklerin evlerine ya da buldukları ortamlara telefon açılır ve sorulara alınan yanıtlar soran tarafından soru kâğıtlarına işaretlenir. Bu bir anlamda anketin anketör tarafından doldurulmasına benzerlik göstermekte ise de aralarında önemli farklar vardır.

- Bu sistemde yüz yüze iletişim yoktur; araçsal, uzaktan iletişim söz konusudur. Bu bakımdan, uzaktan iletişimin olumsuz yönleri bu ölçüde da söz konusu olacaktır. Bu tür bir anket uygulamasında soranın denegi görmesi olanaklı olmadığından, denegin jest ve mimiklerini göremeyecek ve yüz yüze iletişimin destekleyici öğelerinden yoksun kalacaktır ancak burada yukarıda sözü edildiği üzere, soranın olumsuz niteliklerinin olması fazla sakınca yaratmayacaktır.
- Bu sistemin bir diğeri özelliği de örneklemin yalnızca telefonu olan birimlerden alınmasının zorunlu olduğudur.
- Uzaktan iletişim yönteminin kullanılmasından ötürü, ankette yer alan soru sayısının, diğeri anket uygulama türlerine göre daha az olması gerekir çünkü telefonla, deneklerin çok fazla zamanı alınamaz; denegin sıkılması, hatta telefonu kapatması söz konusu olabilir.

- Bu sistemde zaman, para ve emek harcaması, diğer anket uygulama yöntemlerine göre daha azdır. Deneklere telefon açılmasıyla ilgili harcamaya, zamana ve emeğe gereksinim vardır. Yüz yüze anket uygulamasında olduğu gibi, her deneye gitmek zorunda olan soranlara gereksinim yoktur. Telefonla anket uygulaması için çok daha az insana gereksinim duyulur.
- Bu tür uygulama, daha çok güncel konularda, hemen kamuoyunun düşüncelerini almak, saptamak amacıyla yapılır. Onun için soruların da kısa ve çok açık olması gerekir.
- Bu tür uygulamada anket sonuçları hemen alınabilir. Anket uygulama yöntemleri içerisinde en çabuk sonuçların alındığı yöntem, telefonla uygulama yöntemidir. Sonuçlar anında işaretlenip bilgisayara yüklenebilir.

2.4.5. İnternet Tekniği

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren hayatımıza giren internet aracılığıyla da anket uygulanmaktadır ancak çok sınırlı sayıda veri elde edilir. Kullanımı belirli bir bedel gerektirdiğinden ve bu bedel kullanıma bağlı olarak arttığından dolayı cevaplandırma oranı düşük kalmaktadır. Ancak belirli bir gelir gurubuna sahip insanlar tarafından veya iş yerlerinde bu tür çalışmalara zaman ayırabilecek, eğitim düzeyi yüksek veya bilgisayar kullanımını bilen insanlar tarafından cevaplandırılır. Ancak verilerin tasnifi, analizi, yorumlanması ve yayımı çok hızlı olmaktadır.

Resim 2.4: İnternet tekniği

UYGULAMA FAALİYETİ

Sınıfta arkadaşlarınızla bir grup oluşturarak aşağıdaki işlem basamaklarını uygulayınız.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
➤ Araştırılacak konuyu tespit ediniz.	➤ Dikkatli olunuz.
➤ Konu hakkında literatür taraması yapınız.	➤ Kaynak kitaplardan ve dergilerden yararlanınız. ➤ Sabırlı olunuz.
➤ Konuyla ilgili değişkenleri belirleyiniz.	➤ Objektif olunuz.
➤ Değişkenlere göre uygun soruları yazınız.	➤ Soruları hazırlarken dikkat edilmesi gereken noktaları ihtiyaç duyarsanız tekrar ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Telefon tekniği, daha çok gelişmiş ülkelerde, anket yönteminin sık sık kullanıldığı, toplumun bu tür araştırmalara alışık olduğu ABD başta olmak üzere, Batılı ülkelerde uygulanmaktadır.
2. () Postayla anket yönteminde deneğin kimliğinin belli olmaması yöntemin olumsuz özelliklerinden biridir.
3. () Anketin güvenilir olması için soru sayısının sınırlandırılması gereksizdir.
4. () Anketin anketör tarafından yanıtlanması yönteminde unutulmuş, atlatılan soruların anında fark edilmesi bu yöntemin olumlu özelliklerinden biridir.
5. () Anket sorularının düzenlenmesinde, cümle yapısında kullanılan sözcüklerin seçiminde deneği etkileyecek; onu olumlu ya da olumsuz yönde yanıt vermeye yönlerecek herhangi bir konu yer almamalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Modülü bitirdiniz. Modül sonunda kazanacağınız yeterliği kazanıp kazanmadığınızı ölçen bir ölçme aracı öğretmeniniz tarafından hazırlanarak size uygulanacaktır. Bu uygulama sonucunda bir üst modüle geçip geçemeyeceğiniz size öğretmeniniz tarafından bildirilecektir.

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi tutum ölçeklerinden biri değildir?
A) Likert Ölçeği
B) Bogardus Ölçeği
C) Olgusal Ölçek
D) Thurstone Ölçeği
2. Aşağıdakilerden hangisi Thurstone tipi ölçeklere yöneltilen eleştirilerden biri değildir?
A) Ölçeğin geliştirilmesi için gereken çabanın çok olması
B) Ölçek değerlerinin hakem sayılan kişilerin yargılarına dayandırılması
C) Ölçek puanlarının hakemlerin toplumsal konum ve kültürlerinden etkilenme riski
D) Eşit aralıklarla belirleme yöntemi ile toplumsal tutumlar ölçülmüştür.
3. “Bu ölçek, Thurstone ölçeğine benzemekle birlikte, ondan kuruluş ve sonuçların değerlendirilmesi bakımından ayrılır. Her önerinin şıkları arasındaki sosyal uzaklık aralığı eşittir. Bu şıklar 5 sayısından başlayarak 4, 3, 2, 1 olarak numaralandırılır ve her bireyin her öneriye verdiği yanıtlardaki numaralar toplanır. Her bireyin önerilere verdiği toplam sayısı, her öneriye verilen sayı arasında korelasyon hesapları yapılarak zayıf olan önermeler ayıklanır.”
Yukarıda bahsedilen tutum ölçeği aşağıdakilerden hangisidir?
A) Likert
B) Guttman
C) Bogardus
D) Thurstone
4. Aşağıdakilerden hangisi yargısal soru tipi değildir?
A) Davranış Soruları
B) Olgu soruları
C) Tutum ve Görüş Soruları
D) Bilgi Soruları

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

5. Louis Guttman tarafından geliştirilen bu ölçeklemede diğerinden farklı olarakbir ölçek geliştirilmiştir.
6.sorular tutum soruları gibi soyut konuları değil, insana ilişkin somut/gözlenebilir bir özelliği ölçmeye yönelik sorulardır.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

7. () Bogardus Tutum Ölçeği ilk tutum ölçme tekniğidir.
8. () Likert ölçeğinde iki durum söz konusudur: İstenilen durum ve istenmeyen durum. Olumlu ve olumsuz durumlar eşit sayıda maddeyle ifade edilir.
9. () Beşli Ölçekte derecelendirmeye giren şık sayısı yedidir.
10. () Sorular hazırlanırken deneğin özel yaşamıyla ilgili sorulara anketin başında yer verilir.
11. () Hazırlanan sorular güdümlü olmamalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Yanlış
3	Doğru
4	Doğru
5	Yanlış

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Yanlış
3	Yanlış
4	Doğru
5	Doğru

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	D
3	A
4	B
5	Hiyerarşik
6	Olgusal
7	Doğru
8	Doğru
9	Yanlış
10	Yanlış
11	Doğru

KAYNAKÇA

- AZİZ Aysel , **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1994
- <http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2294/unite02.pdf>
- www2.aku.edu.tr/~gocak/testgelistirme/2007ebilimler/kadriyetutumolcekleri.
- <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~unlu/ist480/TEMELKAVRAMLAR-1.ppt#293,26>, Temel Kavramlar- Olgu ve Kavramlar (devam)